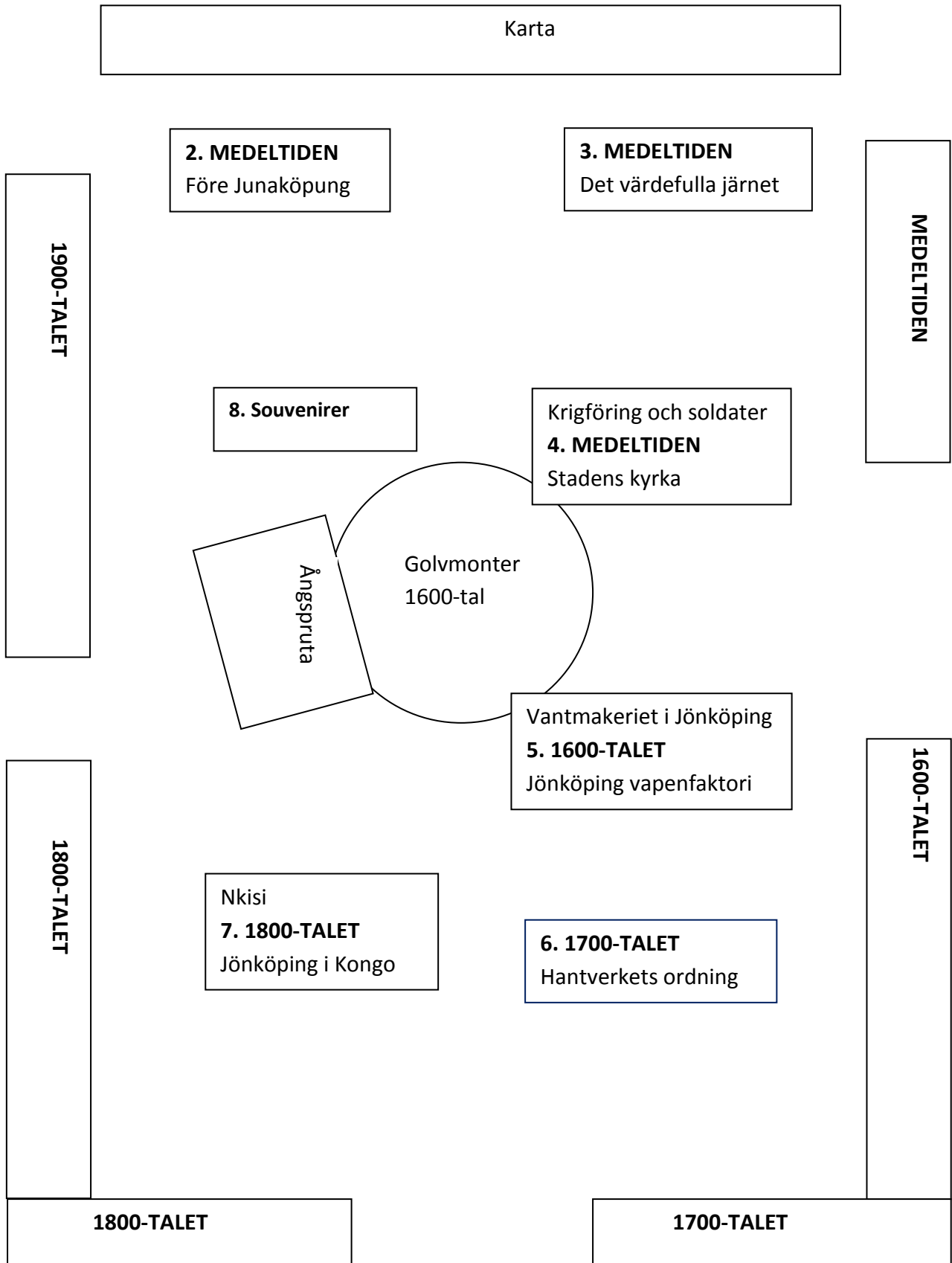

Jönköpings stads historia
minnen människor platser

Lärrarhandledning

Välkommen till utställningen Minnen människor platser!

Det första du och dina elever möts av är en återuppbyggd Store gatan, stadens huvudgata under medeltiden. Denna hade nästan samma sträckning som dagens Västra Storgatan.

Utställningen är uppbyggd kronologiskt. Om ni ställer upp er vid väggmontrarna (ungefär tre personer per etapp) bildar varje person en generation. Det blir en tydlig tidslinje bakåt i historien.

Hålet i golvet symboliserar vad som fanns på platsen för Arkivhuset tidigare. Jönköpings läns museum genomförde en stor arkeologisk utgrävning på platsen 2007 och om ni tittar ner i hålet syns lämningar efter tidigare generationers Jönköpingsbor. För att kunna bo på platsen behövde befolkningen bygga kistkonstruktioner under husen. Anledningen var att platsen egentligen är sankmark.

Den stora kartan är från 1855. Den visar gränstiden mellan det agrara och det urbana samhället. Befolkningen hade börjat flytta in till staden, men det syns på kartan att stadens borgare fortfarande bedrev visst jordbruk utanför stadens gränser.

I denna handledning har vi sammanställt en rad användbara frågeställningar utifrån utställningen. Frågorna är också de uppställda kronologiskt, med början i medeltiden.

Om du har fler frågor och funderingar, tveka inte att kontakta oss.

Maria Ridderberg, intendent
036-30 18 21
maria.ridderberg@jkpglm.se

Maud Lagerborg, museipedagog
036-30 18 26 / 0707-33 02 79
maud.lagerborg@jkpglm.se

Medeltid

Vid Vätterns sydspets möts vattenvägar och landsvägar.
Platsen är Sydsveriges viktigaste vägmöte under medeltiden.

När kung Magnus Birgersson Ladulås grundar Jönköping i slutet av 1200-talet finns här redan ett samhälle, där människor samlas för att byta varor och utöva hantverk.

Kungamakten vill nu få kontroll över viktiga näringar, främst järnhanteringen, och över en strategisk plats i riket.

Jönköping breder ut sig mellan Junebäcken i väster och Munksjön i öster.
Utmed Store gatan finns smedernas verkstäder, där råjärn bearbetas till smidbart järn.

Staden är liten, nästan som en by. Bebyggelsen består av låga timrade stugor med tak täckta av näver och torv.

Mot gatorna ligger bodar och verkstäder. Längre inåt tomten finns förråd och stugan. Under stugan har den förmögne borgaren en stenkällare för livsmedel och öl, drycken framför andra till vardags och fest.

I kålgårdar odlas rovor och andra grödor. Utanför staden finns bete för kreatur och jordbruksmark för stadens borgare.

I staden lever många hantverkare, såsom smeder, grytstöpare och kammakare.

Andra människor i staden är:
köpmän, fruar, pigor, präster, tiggarmunkar, sjuka, fattiga, väpnare, unga och gamla, men också tillfälliga besökare.

Stadens uppkomst

Varför var platsen för Jönköping intressant för kungamakten?

Hantverkarna i det medeltida Jönköping

Utgå från listan med yrken i utställningen.

Går dåtidens yrken att översätta till nutida? Var det något man jobbade med då som man inte jobbar med idag och vice versa?

Vad innebar det att vara... (valfritt yrke från listan)? Hur hade det yrket sett ut idag?

Hur fungerade skråväsendet och vad är det?

Bebyggelse och miljö

Hur såg staden ut?

Hur skulle vi uppleva den medeltida staden idag?

Handel och köpenskap

Hur kan import och export ha påverkat stadens tillväxt?

Vilka varor handlade medeltidens jönköpingsbor med?

Stadens kyrka

Religionen hade en väldigt stark roll i det medeltida samhället. Hur märktes det?

Gravar kan berätta mycket. Vad vet vi utifrån gravmaterial om de medeltida jönköpingsborna?

Medeltidens krigskonst

Krigskonsten förändrades under medeltiden, och man kan säga att det beror på den allt starkare kungamakten. Fundera på hur det kommer sig.

Jönköpings kloster

Vad innebar förekomsten av ett kloster för Jönköpings befolkning?

Kvinnan i medeltidens Jönköping

Fundera på vilken roll den medeltida kvinnan hade.

Skiljer sig den medeltida kvinnorollen från dagens? På vilket sätt? Varför?

Brott och straff

Som under alla tider förekom brott i det medeltida Jönköping. Dessa bestraffades. På vilka sätt?

Diskutera och jämför hur man bestraffade och för vad.

1500-talet

Slottets uppgång och fall

Var låg slottet? Varför låg det där det låg?

Jönköping hotades av danskarna flera gånger. Vad gjorde Jönköpingsborna då?

Den danske befälhavaren Daniel Rantzau och hans här hotade Jönköping 1567. Det befästa slottet borde ha kunnat försvara staden. Varför gjorde det inte det?

Varför blev slottets historia så kort?

1600-talet

Efter ödeläggelsen av Jönköping 1612 tvingar kungen och riksrådet igenom en flyttning av staden österut. På landtungan mellan sjöarna ska en starkt befäst stad byggas upp.

Den nya platsen består till stora delar av rena sankmarker och den är utsatt för Vätterns isande vindar. Stadsborna protesterar mot flyttningen, men det tjänar ingen ting till. Vad Gustav II Adolf bestämt genomförs.

Jönköping blir nu en viktig plats i riket för tillverkning av vapen och militär utrustning.

Sverige för långa och kostsamma krig på kontinenten. Krigstider ger välstånd för staden, medan fred innebär tillbakagång.

Stormaktens nya stad

Hur såg nuvarande Öster ut innan staden flyttades dit på kunglig order?

Vad tror ni att invånarna tyckte om att staden flyttades?

De tyska textilarbetarna kan sägas vara arbetskraftsinvandrare. Jämför med dito på 1960- och 70-talet. Hur är det idag?

Stormaktens fabriker

Alla krig bidrog till att så kallade fabriker grundades. Vad är ett fabriker? Vad tillverkades i Jönköping?

Stormaktens flyktingar

Det är inte bara idag det kommer flyktingar från andra länder till Jönköping. Så var det på 1600-talet också. Vilka var de? Var kom de ifrån och varför kom de?

Det förflutnas avtryck

Diskutera vad ni tror att sådana former kan ha använts till.

Räknepenningar – hantverkarens miniräknare

Diskutera hur vi skulle klara oss med räknepenningar idag.

Stad vid Vättern

Vad betydde Vättern för Jönköpingsborna?

Fundera på vad Vättern betyder idag. Finns det någon skillnad?

Arbetets kontraster

Befolkningens arbetsförhållanden förändrades radikalt under perioden 1600-tal till 1800-tal. På vilket sätt?

Vad har hänt sedan 1800-talets slut? Är förändringen rentav större nu? Varför?

1700-talet

Sveriges stormaktstid är över i och med freden 1721.
Det finns inte längre behov av en stor krigsindustri
i Jönköping och Huskvarna.

Hantverkarna måste nu finna nya sätt att försörja sig.
En väg är att förenkla. Militärens avancerade vapensmide ersätts
av enklare metallhantverk för lokala behov.

Kruk- och kakelugnsmakeri är ett av många nya hantverk inne i staden.
Odling och kreaturshållning förblir också viktiga delar i stadsbornas försörjning.

Freden innebär att kontakterna utåt ökar. Handeln gynnas
och köpmansgårdarna byggs ut.

Epidemier och flera förödande bränder bromsar dock utvecklingen.
Böldpesten härjar i staden år 1710–1711 med hundratals döda.
Den värsta branden stadsinnevånarna drabbas av är vintern 1790.

Stad från krig till fred

I marken under utställningen finns spår efter de som en gång bodde på platsen. Vilka var de? Hur
var deras levnadsförhållanden?

Hur hade gått för barn med ogifta föräldrar på 1700-talet?

Trästaden brinner

Varför brann städerna förr i tiden så ofta?

Hur påverkade bränderna befolkningen? Jämför mellan olika samhällsklasser.

Den olycksaliga freden

Fundera kring rubriken den olycksaliga freden. Är inte fred något bra?

Strategier för en ny tid

Varför stagnerade Jönköping under 1700-talet?

Stadsbondens återkomst

Vilka var orsakerna till att Jönköpingsborna återgick till odling och boskapsskötsel under 1700-
talet?

Var odlade befolkningen, och var hade de sina djur?

1800-talet

Vid 1800-talets inträde är handel och hantverk grunden för Jönköping. Stadsborna driver också jordbruk.

Väster om den förfallna fästningen ligger medeltidsstadens forna område för fåfot. Här byggs den nya stadsdelen Förstaden.

Staden avlönar stadsbyggmästare, stadsläkare, jordegumma och stadsfiskal. Lägst i rang bland stadstjänarna står bödeln och nattmannen, som nattetid forslar bort latrin.

Vid seklets mitt förändras staden. En mångfald av fabriker och verkstäder anläggs under de följande årtiondena. Det är en tid av experiment, tekniska nyheter, nya varor och kommunikationsmedel.

Begreppet Smålands Jerusalem myntas nu genom Jönköpings missionsförenings välbesökta kvartalsmöten.

Från stillastående stapelstad till dynamisk fabriksstad

Tänk att ni går omkring i 1800-talets Jönköping. Hur ser staden ut?

Vad innebar industrins framväxt för staden och dess befolkning?

När man var femton år på 1800-talet räknades man som vuxen. Stämmer det på alla samhällsklasser?

Barnarbete var inte ovanligt under 1800-talet. Varför? Fick man vara barn/ungdom på den tiden? Varför försvann barnarbetet?

Fabrikerna anställde även kvinnor. Var detta bra eller dåligt? På vilket sätt?

Många tekniska landvinningar gjordes under 1800-talet. Hur märktes detta i staden?

Man kan säga att Väster återtogs. Vad innebar det?

Varför ansåg myndigheterna att exempelvis Allmänna byggnadsstadgan var så nödvändig? Vad innebar den?

Vad finns kvar av 1800-talets stad idag?

Kollision mellan hantverksideal och handelskapitalism

Vad utlöste det så kallade Brödupproret? Hur gick det till?

Hur var det att vara kvinna respektive man i industrialismens Jönköping?

Grottesången

Under det sena 1800-talet är klasskillnaderna väldigt tydliga, och vi ger exemplen brukspatronen och arbeterskan. Fanns det några andra klasser? Vilka samhällsklasser finns idag, och vilken är skillnaden mot då?

Staden brann och sjukdomar härjade. Varför blev det så, och vad gjorde myndigheterna för att förhindra?

Smålands Jerusalem / Kamp för nykterhet

Varför växte folkrörelserna fram? Har vi några folkrörelser idag? Alla folkrörelser på 1800-talet använde sig av fanor och baner. Hur skulle en modern fana kunna se ut? Vilka andra nutida uttryck kan man tänka sig för att lyckas med så stora förändringar som folkrörelserna drev igenom?

1900-talet

Under 1900-talet får industrisamhället ett fortsatt genomslag i Jönköping. Men det börjar också omvandlas. Informationssamhälle, konsumtionssamhälle, kunskapssamhälle är några begrepp för den nya situationen.

Växande kommunal och statlig förvaltning, hälso- och sjukvårdens utbyggnad samt A6 regemente medför under 1900-talet en mångskiftande arbetsmarknad

Genom kommunsammansläggningen 1971 upphör det administrativa begreppet *stad*. Jönköping blir centralort i en kommun med flera tätorter och vidsträckt landsbygd.

Staden expanderar i stadskärnan allt mer på bekostnad av vattenytorna. Framförallt sker det genom upprepade utfyllnader i Munksjön.

Jönköpings tankevärld präglas under seklet av kristlighet, nykterhet och liberala idéer. Här finns både framtidsinriktad företagsanda på det ekonomiska området och konservatism på det kulturella och moraliska.

Stad och omland

Vilka orsaker fanns till Jönköpings stora tillväxt under 1900-talet?

Varför anlades koloniområdena ifrån början?

Hur marken tidigare nyttjats...

Anläggandet av Jönköpings stadspark låg i tiden. På vilket sätt?

Fokusera på ert mest närliggande område. Vad har hänt där? Var fanns där innan bostadsområdet byggdes?

Stadsbyggande under folkhemsepoken

Hur påverkades Jönköping och dess invånare av just folkhemstanken? Vilka åtgärder gjordes här?

Ungdomar och musik

Hur gick det till på en ungdomsgård på 1950-talet. Vad hände när rock'n'rollen kom? Varför "förfasas" alltid den äldre generationen?

Vilka olika ungdomsstilar har funnits/finns? Har det varit/är det olika för killar respektive tjejer?

Finns det ett speciellt ungdomsspråk? Diskutera gärna hur det isåfall låter, och vad det är som karaktäriserar det. Skulle ungdomar från olika decennier förstå varandra?

Efterkrigstidens bebyggelseutveckling

Efter kriget skulle fattigdomen byggas bort. Vad innebär en funktionalistisk samhällssyn?

Österängen är byggd utifrån en så kallad grannskapstanke. Vad innebär det?

1965-1975 byggdes en miljon bostäder. Begreppet miljonprogram är nästan ett skällsord idag. Hur kunde det bli så?

Vilka miljonprogramsområden har vi i Jönköping, och hur associerar vi till dem. Fundera på varför vi associerar som vi gör.

2000-talet

1960- och 1970-talen innebar att stora rivningar skapade hål i Jönköpings stadskärna. Ofta blev de parkeringsplatser för bilar. Återuppbyggnaden av kvarteren dröjer ända in på 2000-talet.

Köpcentret A6 utanför stadskärnan hotade att utarma Jönköpings centrum på butiker och verksamheter. Något behövde göras.

År 2000 sjösätter Jönköping kommun Stadsbyggnadsvisionen. Målet är att göra den centrala staden mer attraktiv.

Stadslivet har i slutet av 1900-talet fått en pånyttfödelse, både i Sverige och internationellt. En livaktig stadsmiljö blir ett konkurrensmedel i dragkampen mellan städer och regioner.

I det moderna stadslivet är shopping den bärande beståndsdelen. Den kompletteras av uteliv med restauranger, kaféer och klubbar samt platser för kulturella upplevelser och evenemang.

Stadsbyggnadsvisionen har motstridiga inslag. Den ger möjlighet till bebyggelse nära vattnet. Samtidigt stänger bebyggelsen utblickarna över Munksjöns vattenspegel och mot omgivande landskap.

Varför har det blivit färre och färre som bor i stadskärnan?

Fundera på hur framtidens Jönköping kan komma att se ut. Hur vill du att det ska se ut?